

Quadern de treball

ESO i batxillerat

ÀMBIT HISTÒRIC

El comtat d'Urgell

Balaguer

educa*

Maite Pedrol (coord.)
Mario Gené
Raquel Codina
(2012)

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General del Patrimoni Cultural
Arxiu Comarcal de la Noguera

 Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament
Centre de Recursos Pedagògics
de la Noguera

servei
educatiu®
de la noguera

1. Els comtes d'Urgell

COMENCEM PER L'AUREMBIAIX D'URGELL

L'Aurembiaix té 17 anys i ha viscut tota la vida a Balaguer. Aquest any està especialment contenta perquè, per fi, farà 18 anys i ja compta els dies que li queden per poder treure's el carnet de cotxe. Tanmateix, té una sensació d'enyorança quan pensa com serà l'any vinent: deixarà els seus amics de segon de Batxillerat i haurà de triar entre anar a la Universitat o cursar algun cicle, però..., de què? De fet, ha perdut tota la motivació des que les coses amb el seu xicot, el Jaume, no rutllen.

Tot això li barrina pel cap mentre acompanya la seva mare a l'Ajuntament, ja que ha d'anar a demanar hora per renovar-se el carnet d'identitat. Al seu darrere veu el mural que hi ha a la paret. Sempre l'hi ha vist i, per primer cop, se n'adona que també hi ha un gos i..., ostres! Hi surt una dona que duu el seu mateix nom! Com podia ser que no s'hi hagués fixat abans!

- Mare, per què vareu posar-me aquest nom? Qui era aquesta Aurembiaix? Qui va pintar aquest mural? Per què a tot arreu surten aquests escuts amb escacs?

Mural que es troba al vestíbul de l'Ajuntament de Balaguer, obra de Jaume Minguell, de l'any 1971

I sa mare, amb mig somriure, li contesta:

- Intenta esbrinar-ho pel teu compte!
- Però, per on començo?
- Per l'Arxiu Comarcal de la Noguera

Quan poso per primer cop els peus a l'Arxiu m'emporto una grata sorpresa: és nou, no és com a les pel·lícules que tot és fosc, desendregat i ple de pols!

Demano que busco informació sobre Aurembiaix i la primera cosa que fan es treure'm una bona pila de llibres. *Però me'ls he de llegir tots? Sí, home!* A més, tots parlen del comtat d'Urgell i només n'hi ha un que parla d'Aurembiaix. Per què he de mirar aquests altres llibres?

- No te'ls has de mirar. L'arxiver s'ha equivocat.**
- Perquè necessites saber el context històric i geogràfic en què Aurembiaix creix.**
- Per fer veure que sóc una gran intel·lectual. Els grans estudiosos sempre estan envoltats de molts llibres.**

Vaja... Així que Aurembiaix fou comtessa d'Urgell... Però què era exactament un comte?

.....

.....

.....

.....

.....

Quan feia 1er d'ESO, recordo que ens van explicar que el territori de l'actual Catalunya formava part de l'Imperi Romà des d'aproximadament el segle a.C. Després, a 2n d'ESO, vam aprendre que l'Imperi Romà va caure en mans dels i després, al començament del segle VIII, va tenir lloc la conquesta Com a contrapartida, l'imperi de Carlemany, que dominava l'Europa occidental, va oposar-se a la presència islàmica i va crear un territori fronterer que coincideix més o menys amb la meitat nord de l'actual Catalunya, espai que s'integrarà en l'anomenada Marca.....

Aquest territori fronterer va dividir-se en comtats, amb un comte nomenat directament pel rei carolingi. Aurembiaix fou una d'aquestes comtesses; *però en quin any ho va ser?*

Si continuo investigant, descobreixo que el comtat d'Urgell va tenir.....dinasties comtals:

LLINATGE	Comte que l'inicia	Comte que el clou
1. Casal de Barcelona	Guifré el Pelós 870 -	Ermengol VIII - 1209
2. Casal dels Cabrera	Guerau Ponç 1209-	Ermengol X - 1314
3. Casal de Barcelona o d'Aragò	Teresa d'Entença 1314 -	Jaume II - 1413

Què vol dir que és un llinatge del casal de Barcelona? Doncs, que els comtes eren descendents tots per línia masculina de Guifré el Pelós, que va ser el darrer comte nomenat pels reis francs i el primer que deixaria en herència els seus dominis territoris iniciant així la dinastia comtal de Barcelona.

Un moment, d'ell s'explica la llegenda de com va néixer la bandera de

.....

Guifré fou el comte de la Cerdanya, l'Urgell, el Rosselló, Barcelona, Girona, Osona i Conflent. I a la seva mort va deixar entre els seus descendents els diferents comtats, de manera que en el comtat d'Urgell va succeir-lo el seu fill, que morí sense descendència i deixà el comtat al seu nebot....., el primer comte català que trencà el jurament de fidelitat o vassallatge amb el rei dels francs.

Continuant investigant, m'he adonat que a Aurembiaix l'he de situar a principis del segle XIII i que, amb ella, la dinastia del Casal de Barcelona al capdavant del comtat d'Urgell s'acaba. Abans, però, me n'adono d'un fet curiós. I és que a partir del fill del comte Borrell II fins al pare d'Aurembiaix, tots els comtes utilitzen el mateix nom:

Potser aquest és el motiu pel qual a tots els comtes se'ls atribueix un renom, per diferenciar-los. He trobat aquests renoms, ara cal que descobreixi a qui pertanyen i quin és el motiu pel qual se'ls atribueix aquest nom.

· **El de Barbastre**

.....
.....

· **El de Còrdova**

.....
.....

· **El de Mollerussa**

.....
.....

· **El de Gerb**

.....
.....

· **El de València**

.....
.....

· **El Pelegrí**

.....
.....

· **El de Castella**

.....
.....

Ara que ja he situat Aurembiaix a l'època medieval, vull saber més coses de la seva vida i m'intriga saber com va aconseguir ser comtessa d'Urgell si era una dona?

La primera cosa que hauria de saber és quan va néixer i quan va morir, i qui van ser els seus pares, si es va casar, si va tenir fills...

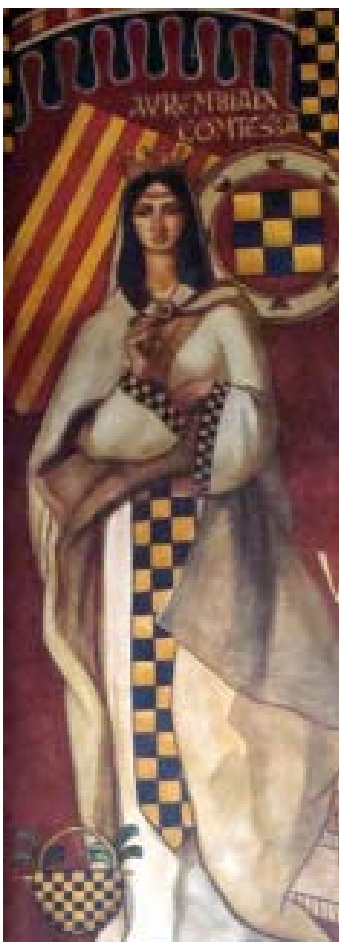
- **Any de naixement:**
- **Any de la mort:**
- **Pare:**
- **Mare:**
- **Espòs o esposos**
- **Fills i/o filles**

Amb aquestes poques dades ja puc començar. M'interessaria veure algun document de l'arxiu de l'època d'Aurembiaix.

A l'Arxiu Comarcal de la Noguera me n'ensenyen un que data del 16 de setembre de l'any 1211, quan Aurembiaix devia tenir aproximadament uns anys. És el pergamí de privilegis núm. 1. La llengua en què està escrit és el i tracta de la concessió del privilegi de

Vaja! No ho hagués dit mai que era tan antic!

A partir del mural que hi ha a l'Ajuntament, queda clar que Aurembiaix fou comtessa d'Urgell. De fet, ella va ser l'única dona de la història del comtat que posseï directament el títol de comtessa d'Urgell. Si n'analitzo la iconografia, les armes plenes d'Urgell es representen mitjançant un **escacat** (simulació d'una taula d'escacs en or i negre).

A més a més, Aurembiaix va acompanyada d'altres simbologies. Una d'elles són les armes plenes de la corona d'Aragó, que són les quatre barres, i l'altra és el símbol de la casa dels Lara, provinent de Castella, que li correspon per part de mare i es tracta d'una caldera.

M'ajudes a localitzar totes aquests símbols a la imatge ?

.....

.....

.....

.....

.....

Ara que sé més coses d'Aurembiaix d'Urgell veig que hi ha material per a una telenovel·la llarga, llarga, llarga!

Aurembiaix d'Urgell

Va néixer cap a l'any 1203 o 1204, tot i que no es coneix amb exactitud.

El seu nom era estrany fins i tot a l'època medieval. Hi ha diferents teories sobre aquest, però totes coincideixen en què es tracta d'un nom inventat de caire culte, que deriva de la paraula Or (Aur = Or) i que potser va inventar algun dels trobadors que envoltaven la cort del comtat d'Urgell.

Aurembiaix tenia 5 o 6 anys quan el seu pare Ermengol VIII va morir l'any 1209. Aleshores, la seva mare Elvira va posar en mans del rei Pere I la regència del comtat a fi de preservar-lo i protegir els drets de la seva filla de l'ambició de Guerau Ponç, vescomte d'Àger i de Cabrera i nebot d'Ermengol d'Urgell.

Malgrat tot, Guerau de Cabrera va persistir en el seu intent de fer-se amb el poder del comtat fins a l'any 1211, en què el rei Pere el va assetjar al castell de Sant Llorenç de Montgai i el va fer empresonar. Però la pau va durar poc, perquè l'any 1213 el rei Pere va morir i Guerau es va apoderar del comtat un altre cop.

Enmig de totes aquestes lluites de poder, Aurembiaix va ser enviada a Castella amb la família de la seva mare, els Lara, per garantir la seva protecció.

A Castella es va casar amb Álvaro Pérez de Castro, en un matrimoni concertat per la família. Ara bé, l'any 1228 el matrimoni es va anul·lar i Aurembiaix va tornar al comtat amb el propòsit de recuperar-lo.

Per aconseguir-ho va haver de pactar amb Jaume I un conveni pel qual el rei la restituïria en el comtat lluitant contra Ponç de Cabrera, fill de Guerau, a canvi de quedar-se amb nou castells i la ciutat de Lleida.

També hi va haver un contracte prematrimonial entre Aurembiaix i el rei, que hi ha qui diu que era de concubinatge, però que no va reeixir, ja que el mateix any 1228 Aurembiaix es va casar amb Pere de Portugal, en un matrimoni concertat pel propi rei Jaume.

No s'ha d'oblidar que els matrimonis entre reis i nobles han estat al llarg de la història matrimonis concertats que formaven part d'un joc d'aliances pel poder polític i econòmic.

Aurembiaix va gaudir poc temps com a comtessa d'Urgell, de fet. Només durant el curt període que va del al, any en què va morir.

En morir sense descendència va ser la darrera comtessa de la primera dinastia comtal d'Urgell.

I després de llegir-me tot això em faig un seguit de preguntes

La dona a l'edat mitjana, ni que fos una comtessa, tenia llibertat per escollir?

.....
.....
.....
.....

Les normes i les lleis que regien l'època medieval contribuïen a fer un món més igual o més desigual?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- Quina conclusió en treus de tot això, Aurembiaix?

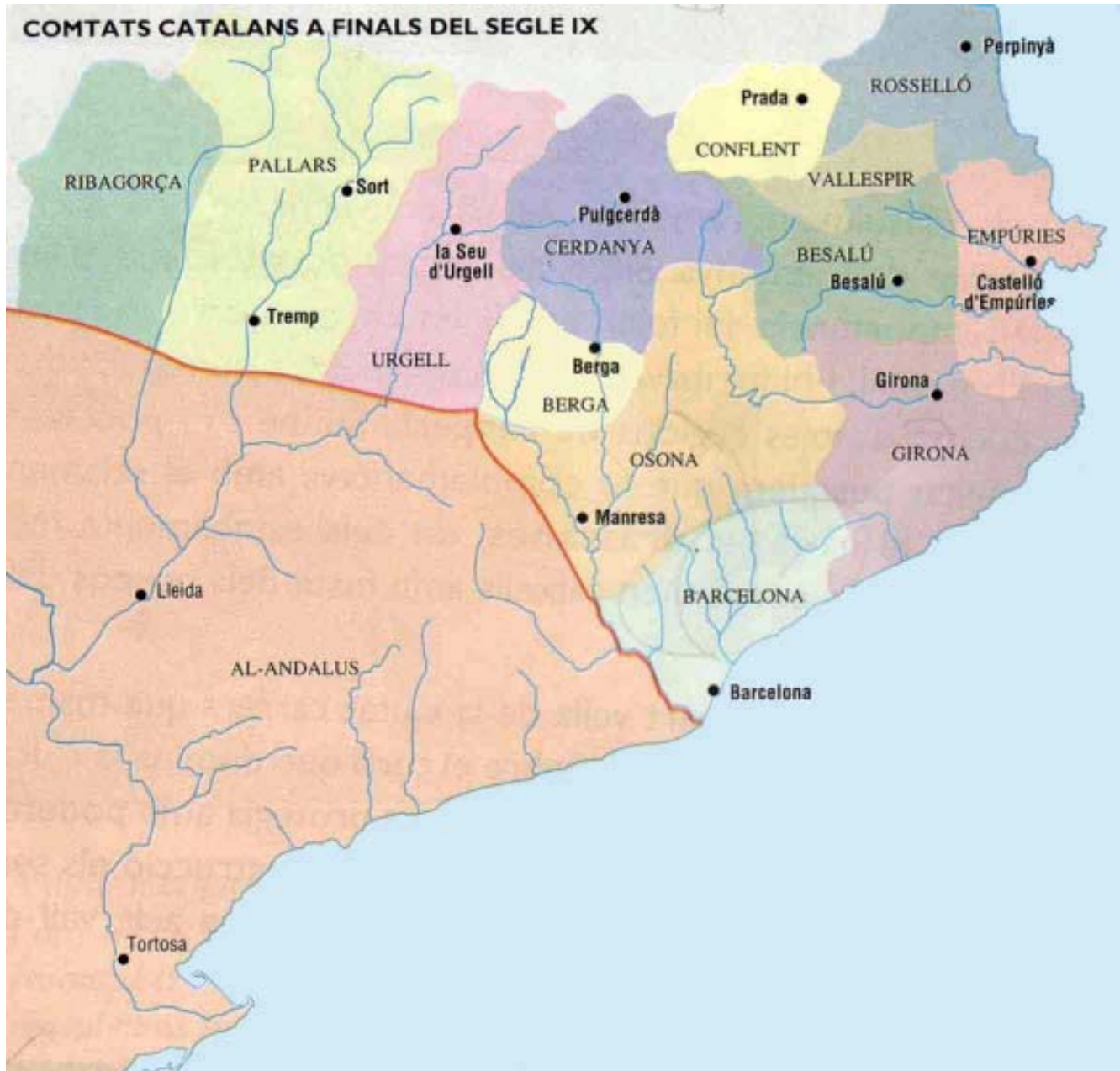
- Amb tot el que ara sé, me n'adono que per entendre bé el passat i la història en general has de posar-te a la pell de l'època. Vull dir que no es pot mirar amb ulls actuals, perquè aleshores no s'entén res!!!!

- Sí, és com fer un viatge en el temps, oi?

- Sí, això mateix!

2. L'origen i l'expansió del comtat d'Urgell

Els reis carolingis van organitzar els territoris conquerits de la Marca Hispànica en comtats, nomenant als comtes que els governaven. L'any 814, a la mort de Carlemany, hi havia vuit comtats: Ribagorça, Pallars, Urgell, Cerdanya, Rosselló, Empúries, Girona i Barcelona. Tanmateix, al segle X, els comtats catalans van iniciar un procés d'independència respecte de l'imperi Carolingi.

Sabies que....?

El topònim Urgell prové d'Urtx, que vol dir fonts abundoses. Sembla ser que **Urgell** era el nom d'una població situada en l'aiguabarreig del riu Segre i el riu Valira, probablement d'origen romà. En període visigòtic, l'actual emplaçament de la Seu d'Urgell va convertir-se en seu episcopal i va créixer en importància.

L'expansió del comtat d'Urgell es va anar desenvolupant des del segle IX fins al segle XII. Amb la invasió i l'ocupació de les terres andalusines els límits del comtat d'Urgell s'amplien, de manera que va arribar a comprendre part del territori actual del Principat d'Andorra, les actuals comarques de l'Alt Urgell i del Solsonès i part del Pallars Jussà, la Noguera, la Segarra, el Bages i el Bergadà.

Sabies que...?

El castell de Camarasa fou adquirit l'any 1050, juntament amb el de Cubells, pel comte de Barcelona Ramon Berenguer I al rei musulmà de Lleida i que mai va estar integrat al comtat d'Urgell.

Els comtes organitzaven el territori conquerit amb castells termenats, que bé eren d'origen islàmic o bé eren construïts de nova planta. Aquests castells, a més de tenir una funció defensiva, es van convertir en el nucli a l'entorn del qual s'agrupaven els nous pobladors

Balaguer va ser conquerida l'any 1105 i es va convertir en la capital del comtat. El seu castell va ser la residència dels comtes d'Urgell.

· De quina època és el castell?

islàmica

comtal

· Amb quin nom es coneix aquest castell?

.....

Els nous pobladors, essencialment pagesos, s'instal·laven en les noves terres atrets pels beneficis que els hi atorgaven els comtes amb les cartes de poblament.

· Què eren les cartes de poblament?

.....

A continuació et presentem alguns dels comtes d'Urgell que van tenir un paper important en la conquesta territorial del comtat d'Urgell.

ERMENGOL II (1010-1038)

Durant el seu mandat el comtat va ampliar-se cap a Malagastre, Rubió i...

Et proposem que descobreixis a quines poblacions pertanyen les imatges següents:

Es troba a l'actual comarca de la Noguera, dintre el nucli d'Artesa de Segre.

L'església que hi ha al capdamunt d'aquesta muntanya és una canònica dedicada a Sant Miquel.

M

Entre aquesta població i Camarasa s'hi troba el Tossal de la Secalla, una muntanya de 1133 metres d'alçada.

En el seu terme municipal, també hi trobem el Tossal Perdiguier, de 969 metres d'alçada.

A

En aquesta població, coincidint amb Sant Bartomeu, s'hi celebra una famosa fira del meló, que també inclou una mostra d'oficis antics, una trobada de puntaires i una trobada de vins amb denominació d'origen Costers del Segre.

A

ERMENGOL III (1038-1065)

En l'època d'Ermengol III hi ha grans avenços territorials ja que la frontera del comtat queda fixada a Estopinyà (Ribagorça), Vilamajor (Àger), Montclús (Santa Linya) i Foradada.

El comte va lluitar contra els reis sarraïns de Lleida i de Saragossa. I conquerí Barbastre, on hi va morir en un contraatac dels musulmans.

Arnau Mir de Tost (? – 1071) va ser un cavaller intrèpid, brillant i ambiciós que va tenir un paper important en la conquesta de terres als sarraïns.

Conquerí la vall d'Àger, les terres pròximes al Montsec i la Conca de Tremp aproximant la frontera de les seves terres fins prop de Balaguer.

Va ser nomenat d'Àger i ajudà el seu senyor Ermengol III d'Urgell en la croada de Barbastre (1064).

Arnau Mir de Tost va ser un gran guerrer militar i el seu valor va ser força reconegut, ja que va lluitar per al Comte d'Urgell, per al de Barcelona i fins i tot per al rei d'Aragó.

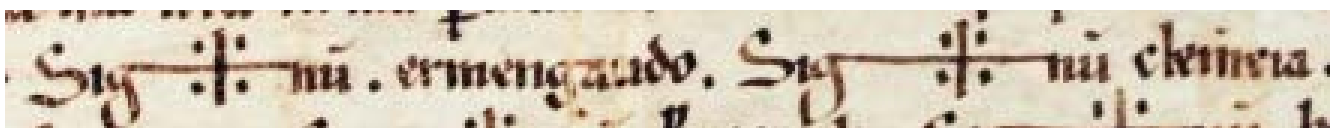
A l'Arxiu Comarcal de la Noguera, conserven pergamins de l'època dels comtes d'Urgell. El més antic de tots és un de l'any 1057 emès per Ermengol III i la seva esposa Clemència, pel qual el matrimoni feia donació del castell i el terme de les Avellanès.

Aquesta era la manera en què es signava el document.

· Transcriu el que hi diu

Sabies que...?
Al Museu Diocesà de Lleida es conserven els escacs que van pertànyer a Arnau Mir de Tost. El joc va ser elaborat a Egipte amb cristall de roca i avui es conserven un total de 19 peces, tot i que es coneix que n'hi ha unes poques més a Kuwait.

.....

Sabies que...?

La paraula *Sig^tnum* als documents antics l'escrivia el notari per validar el document i els que hi havien de signar, com que no sabien escriure, només hi posaven un dels puntets de la creu.

ERMENGOL IV (1065-1092)

Ermengol IV va baixar pel Sió i el Baix Urgell fins a plantar-se davant de Balaguer que, tot i que encara no va ser ocupada, Ermengol la va fer tributària a la ribera esquerra del Segre.

Els torrons són un producte molt famós d'aquesta població. També ho és una famosa discoteca amb nom hawaià.

A.....

Aquesta torre circular fou construïda entre els segles XI i XII i té 15 metres d'alçada. Està situada al punt més alt d'una serra des d'on es pot observar tota la plana d'Urgell. Prop de la torre hi ha unes ruïnes de l'ermita romànica de Sant Vicenç.

A.....

Aquest conjunt correspon a l'església i l'ajuntament d'aquesta població.

En aquest nucli urbà, hi ha un institut que porta el nom del comte.

B..... d'.....

En l'actualitat, aquest poble està agregat al municipi d'Os de Balaguer. És famós perquè el comte que va conquerir-lo porta com a renom el nom d'aquesta població.

G.....

ERMENGOL VI (1102-1154)

Ermengol VI era molt jove quan va ser nomenat comte i per aquest motiu va ser el seu avi **Pedro Ansúrez** qui va actuar com a regent mentre va ser menor d'edat.

Al mural dels comtes d'Urgell de l'Ajuntament de Balaguer hi és representat d'aquesta manera:

- Fixa't que als seus peus hi apareix reproduïda la ciutat de Valladolid. Sabries dir per què?

.....
.....

Pedro Ansúrez va conquerir, en nom del seu nét Ermengol VI, un emplaçament molt important l'any 1105, que aviat passà a ser la capital del comtat d'Urgell.

- De quina ciutat estem parlant?.....

Aquest és el comte **Ermengol VI** segons el mural que hi ha a l'Ajuntament de Balaguer.

Com a bon cristià, va contribuir a la conquesta dels territoris musulmans del sud del seu comtat i va donar un cop de mà al comte de Barcelona Ramon Berenguer IV.

Al costat d'aquest comte, va realitzar una croada contra aquestes ciutats:

- *Larida*
- *Afragha o Ifraga.*

- Sabries dir de quines ciutats estem parlant?

-
-

Sabies que...?

L'harpia es un dels ornaments que s'han conservat del castell Formós de Balaguer, de l'època andalusí, i que es pot visitar al museu de la ciutat.

ERMENGOL VII i DOLÇA DE FOIX (1154-1184)

Fixa't en aquesta imatge que correspon al mural dels comtes d'Urgell que hi ha al vestíbul de l'Ajuntament de Balaguer. És l'única representació en la qual apareixen dos personatges junts.

El comte Ermengol VII juntament amb la seva esposa Dolça van impulsar la restauració i la repoblació de Balaguer i van atorgar la primera carta pobla a la ciutat l'any 1174.

Per tal de facilitar la repoblació, els comtes també van impulsar l'establiment de comunitats religioses a les terres conquerides. Per aquest motiu Ermengol VII i Dolça van incentivar la construcció de dos edificis emblemàtics de la nostra comarca.

Dolça de Foix sosté a les mans una maqueta d'aquest edifici, i Ermengol VII té, sobre la seva espatlla dreta, l'escut d'aquest monestir.

· Sabent que el seu nom està relacionat amb un fruit sec típicament català, sabries dir de quin monestir es tracta?
.....
.....

Sabies que...?

L'any 1166 va ser la data en què els comtes d'Urgell van fundar el monestir i que a l'Arxiu Comarcal de la Noguera es conserven diversos documents que en fan referència.

Quan Dolça de Foix va quedar vídua d'Ermengol VII, va decidir construir un convent per retirar-s'hi. Aquest edifici encara es troba dempeus al sud del terme municipal de Balaguer, entre el camí de Menàrguens i el marge dret del riu Segre.

· Sabries dir el nom d'aquest monestir cistercenc?
.....

CECÍLIA DE COMENYES (? - 1381)

La darrera imatge del mural dels comtes d'Urgell correspon a Cecília de Comenges. El 1335 es casà amb el comte Jaume I d'Urgell, i junt amb ell iniciaren la fundació i la construcció d'una església parroquial molt famosa de Balaguer, tal com ens mostra en la maqueta que duu a la mà dreta

· Es tracta de

.....

.....

Quedà vídua el 1347, però va governar amb eficàcia el comtat d'Urgell durant la minoria d'edat del seu fill Pere II.

Sabies que...?

Aquesta església d'estil gòtic és coneguda per la seva nau única i per tenir un campanar situat, d'una manera poc convencional, entre l'absis i la nau que mira a la part sud.

JAUME II EL DISSORTAT (1380-1433)

Jaume II el Dissortat (Balaguer 1380 - Xàtiva, 1 de juny 1433), va ser comte d'Urgell, vescomte d'Àger, baró d'Antillón, d'Alcolea de Cinca i de Fraga.

Un any després del seu casament amb Isabel, filla del rei Pere III el Cerimoniós, va succeir al seu pare en el comtat d'Urgell l'any 1408. Però el seu paper com a comte fou breu, només durà fins a l'any 1413.

El motiu va ser que les seves aspiracions a la corona d'Aragó van provocar una revolta que acabaria amb la seva derrota i la desaparició del comtat d'Urgell l'any 1413, el qual va passar a formar part del patrimoni de la Corona d'Aragó.

· Fixa't en la representació de Jaume II. Amb quins elements se'ns mostra que aquest va ser el darrer comte d'Urgell?

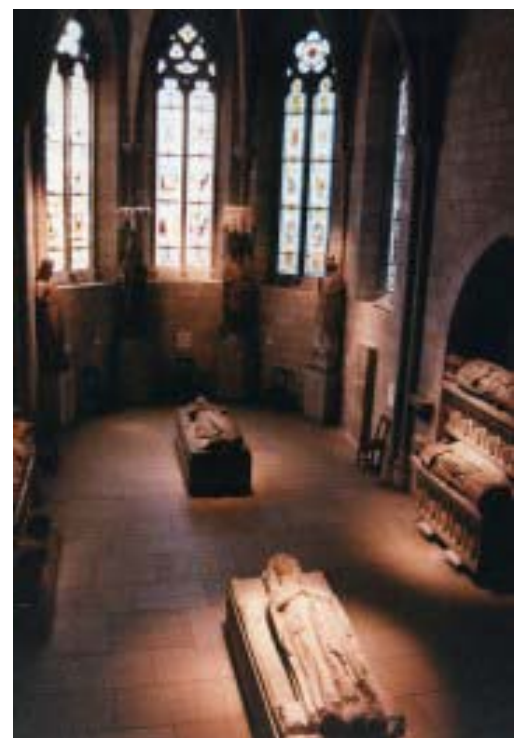
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. La fi del comtat d'Urgell

Quan l'any 1410 va morir Martí l'Humà, el seu fill, Martí el Jove, feia poc que també havia mort sense descendència legítima i, com que el rei no va deixar definida la seva successió, això va provocar un conflicte successori amb diversos pretendents al tron. Malgrat que hi havia més pretendents a la corona, el debat es va centrar en Ferran d'Antequera i Jaume d'Urgell.

El 1412 tingué lloc el Compromís de Casp que se celebrà per resoldre la successió a la corona d'Aragó i es decidí pel candidat Ferran d'Antequera. Amb aquesta decisió es posà fi als monarques del Casal de Barcelona i s'inicià una nova etapa amb la dinastia Trastàmara, d'origen castellà.

La disconformitat de Jaume II amb la decisió del compromís de Casp van provocar la revolta del comte i el seu enfrontament amb Ferran I. El 31 d'octubre de 1413 va tenir lloc la rendició de Jaume II i en conseqüència la fi del comtat d'Urgell

LES RESTES DELS COMTES D'URGELL

Diversos comtes d'Urgell varen ser enterrats en el monestir de les Avellanès on van restar durant uns quants segles tal i com ens mostren aquestes imatges.

A principis del segle XX l'art romànic català va començar a interessar als col·leccionistes d'arreu del món i aquests van començar a comprar peces de manera desmesurada.

- Actualment no es troben al monestir, sinó que hauríem de fer un viatge en avió per poder-los visitar. Sabries dir on es troben actualment i a quins comtes corresponen?

.....
.....
.....
.....

4. L'escut d'armes del comtat d'Urgell

L'heràldica és una branca de la història que estudia els escuts d'armes i una de les fonts per al seu coneixement són els segells que acompanyaven els documents i també les monedes, ja que

els dos objectes duen la marca comtal com a garantia de la seva autenticitat.

El comtat d'Urgell utilitzava en el seu escut d'armes l'escacat, que era el dibuix d'un tauler d'escacs en groc i negre, és a dir, «d'or i de sable». I aquest és un dels escuts més antics de Catalunya i és utilitzat com a tal des de l'època del comte Ermengol VIII (1184-1205).

No es coneix per quina raó van adoptar aquestes armes, però potser podria tenir a veure que és al comtat d'Urgell on apareixen les referències escrites al joc d'escacs més antigues conegudes en terres de l'occident cristià.

Segell de cera de Jaume I d'Urgell (vers 1334)

Sabies que...?

El comte Ermengol I fa esment en el seu testament, datat de l'any 1008, a un joc d'escacs?

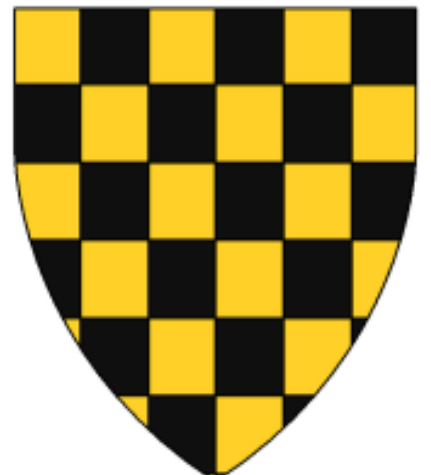
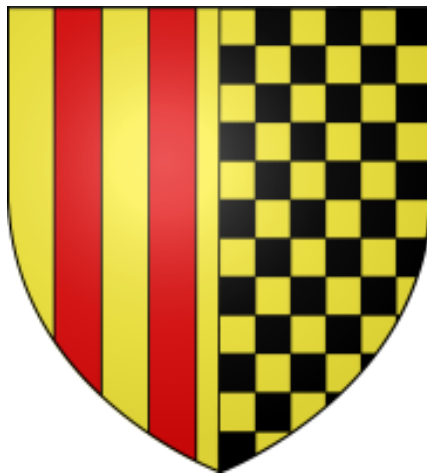
- Sabries dir quin origen té aquest joc?

.....
.....

- Com creus que va arribar a terres cristianes?

.....
.....
.....
.....

El comtat d'Urgell va comptar amb tres dinasties diferents i cadascuna tenia el seu propi escut d'armes.

- A quina dinastia correspon cadascun d'aquests escuts?

- A. 1a dinastia: línia del casal de Barcelona
- B. 2a dinastia: línia de la casa dels Cabrera
- C. 3a dinastia: línia del casal d'Aragó

Bibliografia

BERTRAN I ROIGÉ, PRIM. El monestir de Santa Maria de les Franqueses. Notes per a la seva història. Lleida: Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, 1982.

BOLÓS, Jordi; HURTADO, Víctor. Atlas del Comtat d'Urgell (788-993). Col·lecció Atlas dels comtats de la Catalunya carolíngia. Barcelona: Litostamps I.G.S.A., 2006.

CARROVÉ I VIOLA, DOMÈNEC. Jaume d'Urgell el dissipat. Balaguer: Arts Gràfiques Romeu, 1968.

CORREDERA GUTIERREZ, EDUARDO. Notícia de los condes de Urgel. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1973.

DOMINGO, DOLORS. Pergamins de privilegis de la ciutat de Balaguer. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1997 (Col·lecció El Comtat d'Urgell, volum 2).

DOMINGO, DOLORS . A la recerca d'Aurembiaix d'Urgell. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2007 (Col·lecció El Comtat d'Urgell, volum 6).

MATEU I LLOPIS, FELIPE. La iconografia y la heraldica de los condes de urgell en la sigilografia y en la numismatica. Lleida: Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, 1967.

DE RIQUER, MARTÍ. Heràldica catalana des de l'any 1150 al 1550. Volum 1. Barcelona: Quaderns Crema, 1983.

SABATÉ, FLOCEL. Catalunya Medieval a Ernest Belenguier (dir.) Història de Catalunya. Vol. II. Barcelona: L'esfera dels llibres, 2006.

SANAHUJA, PERE. Història de la Ciutat de Balaguer. Balaguer: Offset Romeu, 1984.

SOBREQUÉS, SANTIAGO. Els barons de Catalunya. Col·lecció «Història de Catalunya. Biografies catalanes» Volum 3. Barcelona: Vicens Vives, 1980.

BATLLE, CARMÉ. L'expansió Baix-medieval: segles XIII-XV a Pierre Vilar (dir.) Història de Catalunya. Volum. III. Barcelona: Edicions 62, 1998.

VVAA. Catalunya romànica. Barcelona. La Noguera, vol. XVII. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.

VVAA. El Comtat d'Urgell. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1995 (Col·lecció El Comtat d'Urgell, volum 1).

VVAA. El comtat d'Urgell a la península Ibèrica. Reunió científica II Curs d'Estiu Comtat d'Urgell. Lleida: Pagès Editors, 1997.

